

La diversitat religiosa a Catalunya

Joan Estruch

Joan Estruch i Gibert (Barcelona 1943), doctor en filosofia i lletres i professor de sociologia la UAB, fins a la seva jubilació en dates recents. Fundador i director del grup de recerca ISOR (Investigacions en Sociologia de la Religió). Professor a la Université Catholique de Lovaina i membre associat de l'Institute on Culture, Religion and World Affairs de la Boston University. Entre molts altres treballs científics que li han merescut reconeixement institucional, ha coordinat l'elaboració del Mapa Religiós de Catalunya.

La diversitat religiosa a Catalunya

Joan Estruch

3

Aviat farà deu anys, amb l'equip de recerca que jo aleshores dirigia a la Universitat Autònoma, vam publicar un llibre sobre les minories religioses a Catalunya. L'estudi era el resultat d'una investigació encarregada per la Direcció General d'Afers Religiosos del govern de la Generalitat. El títol del llibre era *Les altres religions*. I a la introducció justificàvem el perquè d'aquest títol. No era tant per retre homenatge a Francesc Candel - que també! - sinó perquè quan Candel va publicar el seu famós *Els altres catalans*, la lectura que inicialment se'n va fer interpretava que el títol era una reivindicació del dret d'aquells "altres" a ser considerats tanmateix com a catalans, ni que fossin diferents. Amb el temps, però, l'accent s'ha anat desplaçant, i quan avui hom recorda el llibre de Candel l'èmfasi recau més aviat en el substantiu, "catalans", mentre que

l'adjectiu ens serveix tan sols per no perdre de vista que es pot ser català de maneres diferents, amb orígens diferents i amb característiques diferents.

De l'inicial "els immigrants *també* són catalans" hem passat gradualment a un "*tant* catalans són els uns *com* els altres". Semblantment, parlar de *Les altres religions* fa recaure l'accent en el fet que, tot i que

històricament hi ha hagut a Catalunya una tradició que pràcticament ha gaudit d'una posició de monopoli religiós, avui *també* existeixen d'altres tradicions en el país. Però no n'hi ha prou amb aquest "també": estem persuadits que tota normalització de la situació religiosa a Catalunya passa necessàriament pel gradual reconeixement que, ni que siguin minoritàries, aquestes altres religions ho són "tant com" l'hegemònica.

Deu anys després d'haver escrit aquestes ratlles, podem afirmar que es tractava d'un pronòstic encertat, o no era sinó la mera expressió d'un desig? La meua impressió és que no hem arribat encara a la plena normalització de la situació religiosa, però que estem avançant en aquesta direcció. I això és el que procuraré argumentar en aquesta exposició, tot mirant de desmuntar una sèrie de falsos clíxés que sovint solen acompanyar la nostra manera d'aproximar-nos al fenomen de la diversitat religiosa.

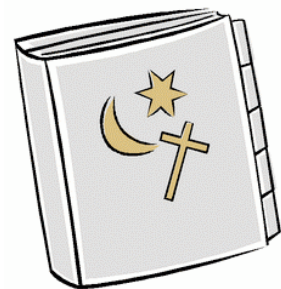
4

El primer estereotip del qual convé desfer-se és aquell que dona per descomptat que hi ha un únic model d'accés a la diversitat religiosa. Les

teories sociològiques sobre el pluralisme religiós són totes elles d'origen nord-americà, i foren elaborades per tal de donar compte de la singular posició que ocupen les confessions religioses en la societat dels Estats Units. Importades acríticament a Europa, aquestes teories han donat lloc a la concepció segons la

qual una societat és religiosament plural quan hi coexisteixen diverses tradicions religioses en igualtat de condicions. Alguns autors han arribat a proposar un model de mercat per tal d'analitzar aquesta situació. Hi hauria una multiplicitat d'ofertes religioses, davant la qual l'individu, en posició de consumidor, triaria lliurement. I si bé és cert que la setmana vinent, sense moure'm de la localitat on resideixo, podria fer-me protestant, musulmà, adventista, testimoni de Jehovà,

budista o bahá'í, no és menys cert que per a la immensa majoria de la població aquesta és més una possibilitat teòrica que no pas una alternativa real. No es dona en la nostra societat una igualtat real de condicions.

La desproporció entre el catolicisme i totes les minories és massa notable. Fins i tot des del punt de vista legal subsisteixen encara avui a la nostra societat diferències prou significatives - pel que fa al finançament per exemple, o pel que fa a l'ensenyament de la religió a les escoles - que atorguen a l'Església catòlica una posició de privilegi. El nostre model de pluralisme religiós no és el model nord-americà. A Catalunya hom pot parlar de l'existència d'una diversitat religiosa, no tant per la possibilitat de triar entre una multiplicitat

d'opcions, com pel fet de poder lliurement acceptar o rebutjar l'antic monopoli religiós.

Una altra idea falsa en relació a la qüestió de la diversitat religiosa és la que diu que a Catalunya això és una cosa de fa quatre dies. I això no és pas cert. Ja hem dit que la desproporció entre el catolicisme i les minories és molt notable; i efectivament es tracta en moltes ocasions de grups de dimensions molt reduïdes. Però tot i així, fa més de cent anys que hi ha comunitats protestants implantades a Catalunya. La presència dels adventistes és gairebé tan antiga com la dels protestants. I tant els jueus com els testimonis de Jehovà celebraran ben aviat el centenari de llur existència a Catalunya com a comunitats religioses organitzades. La diversitat religiosa no és, doncs, un fenomen nou, propi tan sols dels darrers decennis. Allò que ha succeït en els darrers decennis és que ha crescut considerablement. I, sobretot, que s'ha tornat més visible. Durant la llarga nit del franquisme, tots aquests grups religiosos hi eren; però no es veien, no tenien una presència pública. Avui, en canvi, aquesta presència és pública i notòria. I en alguns casos, com el de l'islam o el dels sikhs, pot arribar a cridar fortament l'atenció al carrer.

Aquest tema de la visibilitat és sumament important, perquè contribueix de manera decisiva a la normalització de la situació religiosa.

En efecte, no hi ha pluralisme veritable allí on tot i coexistir diverses tradicions religioses no hi ha entre elles una autèntica interacció. Es tracta aleshores més aviat de l'existència de diversos guetos, que s'insularitzen recíprocament. L'autèntica diversitat religiosa pressuposa un cert grau de contacte i de relació, sense que uns grups s'aïllin dels altres. En aquest sentit són importants els organismes que promouen l'anomenat diàleg interreligiós, si bé cal reconèixer que tendeixen a reunir tan sols un determinat sector de cadascuna de les tradicions religioses.

Però en aquestes darreres dècades, com dèiem, no s'ha produït únicament una major visibilització dels diferents grups religiosos, sinó que

la diversitat s'ha incrementat molt notablement. Han aparegut organitzacions noves, i algunes de les que prèviament ja existien han crescut de manera molt notable. Aquest creixement s'explica, fonamentalment, per les onades migratòries dels darrers anys del segle XX i els primers anys d'aquest segle. Però també en aquest

punt s'hi barreja un estereotip que tendeix a fer veure la realitat d'una manera deformada. Com si l'única immigració que ens ha arribat fos la procedent del Marroc, i l'única tradició religiosa que hagués crescut fos l'islam. La realitat és molt més complexa. En primer lloc, cal dir que la població musulmana a Catalunya la integren tres contingents principals, a més dels conversos naturals del país: els magrebins, certament, distribuïts per tota la geografia del Principat, però també els subsaharians, presents sobretot a les comarques del Maresme, la Selva i el Gironès, i els pakistanesos, concentrats sobretot a l'àrea metropolitana de Barcelona. Durant una colla d'anys, a finals del segle passat i començaments d'aquest, s'obria una mesquita nova cada mes aproximadament.

Però és que l'islam no és l'únic que ha crescut, ni de bon tros. Les migracions procedents dels països de l'Europa de l'Est han fet créixer de manera exponencial les comunitats ortodoxes: a més d'una Església catalana (vinculada al patriarcat de Sèrbia) i una Església grega, ja implantades a Catalunya abans d'aquests moviments migratoris, han aparegut una Església romanesa, búlgara, russa, copta (egípcia), etc. I les migracions procedents dels països de l'Amèrica Llatina han transformat

força radicalment el mapa del protestantisme, que és el que més ha crescut de tots, i han contribuït a modificar fins i tot el mapa del catolicisme. De fet, tots els grups religiosos s'han vist alterats per aquest fenomen de les migracions: així per exemple, en els Salons del Regne dels testimonis de Jehovà es fan reunions en àrab, rus, xinès, tagal (la llengua parlada a les Filipines), francès, anglès i alemany, a més del català (minoritari) i el castellà (molt majoritari). Hi ha grups la presència dels quals va indissociablement lligada a les migracions, com per exemple els sikhs, on pràcticament no hi ha conversos. Però d'altres han crescut igualment, i molt, sense cap connexió amb les migracions: per exemple les Esglésies de Filadèlfia, protestants de caràcter pentecostal, que recluten els seus fidels d'entre els membres de la comunitat gitana.

Passem ara a una mínima descripció, summament resumida i simplificada, de la situació de cadascuna de les tradicions religioses minoritàries, i de la seva evolució al llarg dels darrers anys. Amb un advertiment previ, i és que en cap cas donarem xifres del nombre de membres d'aquestes comunitats. Abans d'atrevir-nos a proporcionar xifres d'aquesta mena, sense el més mínim rigor, preferim reconèixer obertament la impossibilitat de fer aquest tipus de quantificacions amb un mínim de seriositat. Basti posar un exemple, el més senzill de tots: quin criteri hauríem de fer servir per avaluar el nombre de catòlics que hi ha a Catalunya? El nombre de batejats? El nombre d'aquells que, interrogats en una enquesta, s'autodefineixen com a catòlics? Els que en la declaració de la renda posen una creueta per contribuir al finançament de l'Església? Els que assisteixen habitualment a missa cada diumenge? Els que són practicants regulars i fan cas de totes les normes de comportament exigides per la institució? Obtindríem sens dubte resultats molts diferents en funció del criteri que empréssim. I la mateixa dificultat se'ns plantejaria en la immensa majoria d'altres casos. Les úniques xifres que donarem seran, doncs, les dels centres de culte o de trobada dels membres de les diverses tradicions. Durant més de deu anys hem estat fent

una feina minuciosa de pentinat de tot el territori, i aquí sí que podem pretendre que les nostres dades són fiables i prou rigoroses.

8

El judaisme. En vint anys ha passat d'una única comunitat a quatre. Totes elles concentrades a la ciutat de Barcelona. El creixement s'explica en part per la immigració, però sobretot per una progressiva diferenciació de les comunitats d'acord amb les línies ideològiques que divideixen el judaisme mundial. Les quatre comunitats reflecteixen, efectivament, les diferències entre el judaisme ortodox, el moderat o liberal, el reformat i l'ultraortodox.

Les Esglésies ortodoxes. L'any 2004 n'hi havia vuit, l'any 2010 eren trenta, i actualment són cinquanta-dues. El creixement ha estat doncs molt considerable, i bàsicament lligat a les migracions provinents de l'Europa de l'Est. Els ortodoxos són presents a vint-i-cinc de les quaranta-una comarques de Catalunya, i mantenen lligams canònics amb les Esglésies nacionals dels països dels quals procedeixen.

El protestantisme. És, amb molta diferència, la minoria numèricament més important, amb un total de sis-cents cinquanta-set centres. Per tenir un punt de comparació, diguem que l'Església catòlica té uns dos mil cinc-cents centres de culte habitual (és a dir, sense comptar ermites o santuaris que obren tan sols en dates especials). En el decurs dels darrers deu anys el creixement ha estat constant. I tan sols hi ha cinc comarques catalanes sense cap comunitat

evangèlica. Hi ha una notable diferència entre les Esglésies evangèliques del protestantisme històric, relativament estancades en les seves xifres, i les noves Esglésies independents, i sobretot pentecostals, que són les que més creixen. La immigració del continent americà és el factor que més ha contribuït a aquest creixement.

9

Els adventistes del setè dia. Han passat de dotze comunitats l'any 2004 a vint-i-tres en el moment actual, set de les quals a l'àrea barcelonina.

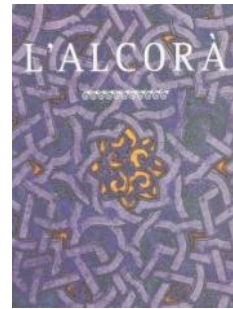

Els mormons. Es mantenen estables en el nombre de centres, xifrats en tretze o catorze en el decurs dels darrers deu anys.

Els testimonis de Jehovà. Presents a la pràctica totalitat de comarques catalanes, el nombre de Salons del Regne ha disminuït lleugerament, però per qüestions de reorganització interna i no pas perquè hagi disminuït el nombre de fidels. Tot i així, els Salons del Regne són cent vint-i-sis, una xifra superada tan sols pels oratoris islàmics i per les Esglésies evangèliques considerades en el seu conjunt (és a dir, sumant moltes Esglésies diferents).

L'islam. Els oratoris islàmics eren cent trenta-nou l'any 2004, cent seixanta-nou l'any 2007, cent noranta-cinc l'any 2010, i dos-cents trenta-un l'any 2013. El creixement ha estat, doncs, constant i sostingut. Tan sols a sis comarques catalanes no hi ha una presència islàmica organitzada. La gran majoria dels musulmans catalans són de la tradició sunnita, i hi ha en canvi molt poques comunitats de l'islam xiïta.

Els bahá'ís. Compten amb dotze centres a Catalunya, amb una xifra que s'ha mantingut estable al llarg dels anys. Destaca el fet que d'aquests dotze centres, set estan situats al Vallès Occidental, i tan sols un a Barcelona.

L'hinduisme. Compta amb vint-i-vuit centres, la meitat dels quals a Barcelona.

Els sikhs. Han passat de cinc temples l'any 2004 als nou que tenen en l'actualitat, quatre d'ells a Barcelona.

10

El budisme. Tenia vint-i-vuit centres en funcionament l'any 2004, i ara en són seixanta-sis, trenta dels quals a Barcelona.

El taoisme. Malgrat la importància de la població xinesa instal·lada a Catalunya, la religiositat s'expressa sobretot de manera familiar i privada. Hi ha tan sols cinc centres taoistes oberts.

En síntesi, doncs, com dèiem més amunt, hi ha a Catalunya diversitat religiosa, i aquesta diversitat creix i es torna cada cop més visible. Som en el camí que mena cap a una normalització de la situació de les religions a Catalunya.

Tot i així, les xifres que acabem de donar amaguen una realitat que ben sovint no és gens tinguda en compte, i que és tanmateix un fet important. Sorprenentment, en efecte, les teories sociològiques sobre el

pluralisme fan referència exclusiva a aquesta qüestió de la diversitat de tradicions religioses coexistents en una mateixa societat, sense esmentar per res el fet de la pluralitat interna de cadascuna de les confessions. I les nostres xifres, efectivament, prescindeixen d'aquesta dimensió. Excepte potser en el cas del judaisme, on ja hem dit que la creació de noves comunitats reflectia la diversitat d'orientacions ideològiques, les xifres fan un capmàs de les diferents tendències que es donen en el si de cadascuna de les tradicions. I no és tan sols que el protestantisme sigui molt divers: és plural l'anglicanisme, i és plural el luteranisme. Sota l'epígraf de l'hinduisme s'amaguen realitats molt diverses.

Agafem l'exemple que ens resulta culturalment més proper, per fer avinent que no hi ha avui a Catalunya un sol catolicisme. És condemnar-se a no entendre res del catolicisme contemporani tractar-lo com si fos un bloc monolític. El catolicisme està travessat per múltiples tendències i corrents de pensament, sovint força contraposats. Aquesta pluralitat interna ve de lluny: no és el mateix un caputxí que un jesuïta, un escolapi que un benedictí. Però avui s'ha aguditzat: entre un teòleg de l'alliberament i un Legionario de Cristo, entre un Pere Casaldàliga i un Escrivà de Balaguer, hi ha quelcom més que subtils diferències de perspectiva; tots són catòlics, però tenen una concepció diferent del què és la fe catòlica.

11

En vista d'aquesta pluralitat interna existent en el si de cadascuna de les diferents tradicions religioses, segurament avançaríem molt més en la comprensió dels fenòmens religiosos a la Catalunya d'avui si en comptes de preguntar-nos pel contingut de les creences dels catalans ens preguntéssim per l'estil d'aquestes creences. En lloc de la típica pregunta sobre el què es creu, la pregunta sobre el com es creu. I descobriríem que en molts casos un protestant, un catòlic i un jueu, per exemple, poden diferir pel que fa a allò que creuen però estar molt propers l'un de l'altre per la manera com ho creuen. Mentre que, al contrari, dos catòlics o dos protestants (o dos agnòstics) poden tenir unes creences comunes i ser profundament diferents en l'estil. I és que en totes les tradicions religioses hi ha qui creu enmig de la incertesa, de la precarietat o fins i tot del dubte, i hi ha qui s'aferra a unes creences que li proporcionen certeses absolutes. D'acord amb els paràmetres habituals, la

diversitat religiosa a Catalunya es reflecteix en les xifres que hem proporcionat més amunt. Però si es vol tenir en compte aquesta nostra darrera observació, arribem a la conclusió que les fronteres són transversals. Acceptar aquesta pluralitat, la de la diversitat de tradicions i la interna de cadascuna d'elles, és el millor camí per continuar avançant en el procés de la normalització de la situació religiosa.

Distribució dels llocs de culte

Dades del juliol del 2013

* En el nombre total del 2010 s'inclouen tots el tipus de centres de culte catòlic, a diferència d'altres anys

FONT: EQUIP D'INVESTIGACIONS DE SOCIOLOGIA DE LA RELIGIÓ DE LA UAB

	TOTAL	Catòlics*		Esglésies evangèliques		Testimonis de Jehovà		Islam		Budisme		Hinduisme		Esglésies ortodoxes		Església adventista		Esg. Sants Darrers Dies		Bahaisme		Sikhisme		Judaisme	
	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013
Alt Camp	84	77	77	3	3	1	1	2	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alt Empordà	235	195	197	16	17	2	13	13	2	2	1	-	1	2	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Alt Penedès	117	102	102	5	5	2	2	6	6	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Alt Urgell	243	240	241	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alta Ribagorça	76	76	76	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Anoia	177	161	159	7	8	2	2	4	4	-	-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bages	407	370	374	16	16	6	4	4	6	2	2	2	2	2	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Baix Camp	148	117	117	15	16	3	3	3	4	1	1	1	1	1	3	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Baix Ebre	78	69	67	5	5	1	1	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Baix Empordà	171	144	143	8	10	4	4	8	9	1	2	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Baix Llobregat	230	127	129	53	56	17	17	19	19	1	1	2	2	-	1	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-
Baix Penedès	70	58	58	5	3	2	2	4	5	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-
Barcelonès	1.166	829	809	200	204	26	25	27	34	28	30	13	13	8	12	6	7	4	3	1	1	5	4	4	4
Berguedà	199	211	192	5	3	1	1	2	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cerdanya	102	99	99	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Conca de Barberà	98	95	95	-	-	-	-	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Garraf	47	27	28	14	11	2	2	2	2	2	2	-	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Garrotxa	59	54	54	1	1	1	1	2	1	2	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Gironès	170	156	158	3	5	1	1	9	2	1	2	2	-	1	2	-	1	-	1	-	1	-	1	-	-
La Noguera	223	166	172	15	27	1	1	2	11	-	2	-	1	3	-	2	-	1	-	-	-	1	-	1	-
La Selva	241	188	188	21	22	4	8	10	15	3	4	-	1	3	1	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-
Les Garrigues	50	35	33	8	7	1	2	1	5	1	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Maresme	292	283	282	5	5	8	1	13	2	2	-	2	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Montsià	567	537	531	19	21	2	3	5	6	-	2	-	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Osona	265	259	259	3	3	3	1	6	2	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pallars Jussà	203	201	201	1	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pallars Sobirà	89	82	84	1	1	-	1	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pla de l'Estany	41	37	32	4	5	1	1	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pla d'Urgell	52	50	50	-	-	1	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Priorat	45	40	42	1	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ribera d'Ebre	165	164	159	1	3	1	1	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ripollès	172	168	163	2	1	1	1	1	3	-	-	-	2	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Segarra	222	176	175	18	25	1	3	1	7	-	2	-	2	1	4	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-
Segrià	202	157	163	8	16	3	3	8	12	2	4	2	-	3	2	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-
Solsonès	155	143	151	-	1	1	1	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tarragonès	171	120	120	28	30	3	4	8	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-
Terra Alta	43	42	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Urgell	105	89	94	6	6	1	1	3	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vall d'Aran	72	70	70	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vallès Occidental	383	254	254	75	83	16	15	12	15	2	2	4	2	-	2	2	2	2	7	7	-	-	-	-	-
Vallès Oriental	323	261	261	26	33	8	8	13	16	2	2	1	-	-	2	2	1	1	-	-	1	-	-	-	-
TOTAL	7.958	6.729	6.701	600	657	131	126	195	231	55	66	34	28	30	52	20	23	14	13	11	12	9	9	4	4

(Infografia del diari El Punt Avui, amb el detall d'algunes religions minoritàries)